

การสัมมนาวิชาการประจำปี 2564
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้สูงอายุยากจนในภาวะวิกฤติโควิด-19: ข้อเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

ดร.สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล และ ดร.มนทกานต์ ฉิมมามี สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.ธนานนท์ บัวทอง คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

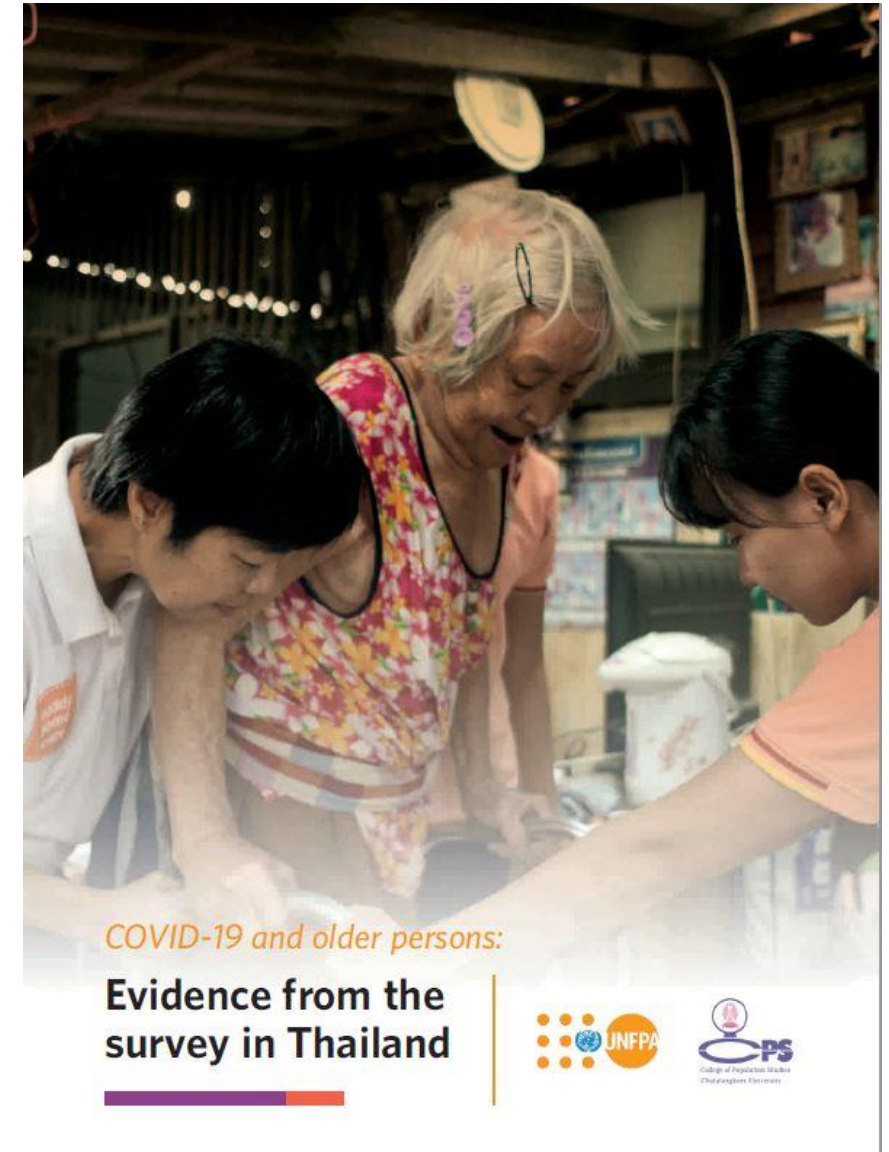
เวทีที่ 1: ถอดบทเรียนการจัดการวิกฤติโควิด-19 : ทำอย่างไรไม่ให้มีใครถูกทิ้ง
วันพฤหัสบดีที่ 19 สิงหาคม 2564 เวลา 13.30 – 16.00 น.

Outline

- ผลกระทบของโควิด-19 ต่อผู้สูงอายุในประเทศไทย : ข้อมูลจากงานวิจัย UNFPA & CPS (2021)
- กลุ่มผู้สูงอายุที่เปราะบางที่สุดในวิกฤตโควิด-19 คือใคร : ข้อมูลจากงานวิจัย CUSRI (2021)
- ผลกระทบของวิกฤตโควิด-19 ต่อกลุ่มผู้สูงอายุยากจน : ข้อมูลจากงานวิจัย CUSRI (2021)
- ข้อเสนอแนะทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มผู้สูงอายุยากจนอย่างยั่งยืน

ผลกระทบของโควิด-19 ต่อผู้สูงอายุในประเทศไทย : ข้อมูลจากงานวิจัย UNFPA & CPS (2021)

- งานวิจัยเรื่อง “Covid-19 and Older persons: Evidence from the Survey in Thailand” ตัวอย่างของงานวิจัยประเมินผลกระทบเชิงประจักษ์ของไทยงานแรก โดยวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาฯ สนับสนุนโดย UNFPA
- **ร้อยละ 81** ของผู้สูงอายุที่ทำงานในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา ประสบกับความยากลำบากในการทำงานในช่วงวิกฤติโควิด-19 และมีประมาณ **ร้อยละ 36 ที่ต้องตกงานหรือว่างงาน** เนื่องจากไม่มีพื้นที่ค้าขาย หรือถูกบังคับให้รับค่าแรงที่ต่ำกว่าเดิม ซึ่งกรณีเหล่านี้พบมากในกลุ่มผู้สูงอายุในเขตเมืองมากกว่าชนบท
- มีสัดส่วนของผู้สูงอายุที่รายงานว่า **ต้องพึ่งพาเงินจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 40 เป็นร้อยละ 56** ในขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุที่เคยรายงานว่ามีเงินจากการทำงานเป็นแหล่งรายได้หลักกลับลดลงจากร้อยละ 40 เหลือเพียงร้อยละ 22 เท่านั้น
- **1 ใน 4 ของผู้สูงอายุต้องประสบกับปัญหาทางสุขภาพจิตตั้งแต่บางครั้ง-บ่อยครั้งในช่วงวิกฤติโควิด-19** โดยส่วนใหญ่จะรู้สึกกังวล (ร้อยละ 57.2) ไม่อยากอาหาร (ร้อยละ 47.3) รู้สึกโดดเดี่ยว (ร้อยละ 25) และไม่มีความสุข (ร้อยละ 23.3)
- **ประเด็นความกังวลในช่วงวิกฤติโควิด-19 ของผู้สูงอายุ** ได้แก่ สถานะทางการเงินของตนเองและครอบครัว กลัวว่าสุขภาพจะแย่งหากไม่ได้ไปพบแพทย์ตามนัด และกลัวว่าตนเองและคนในครอบครัวจะติดเชื้อโควิด-19

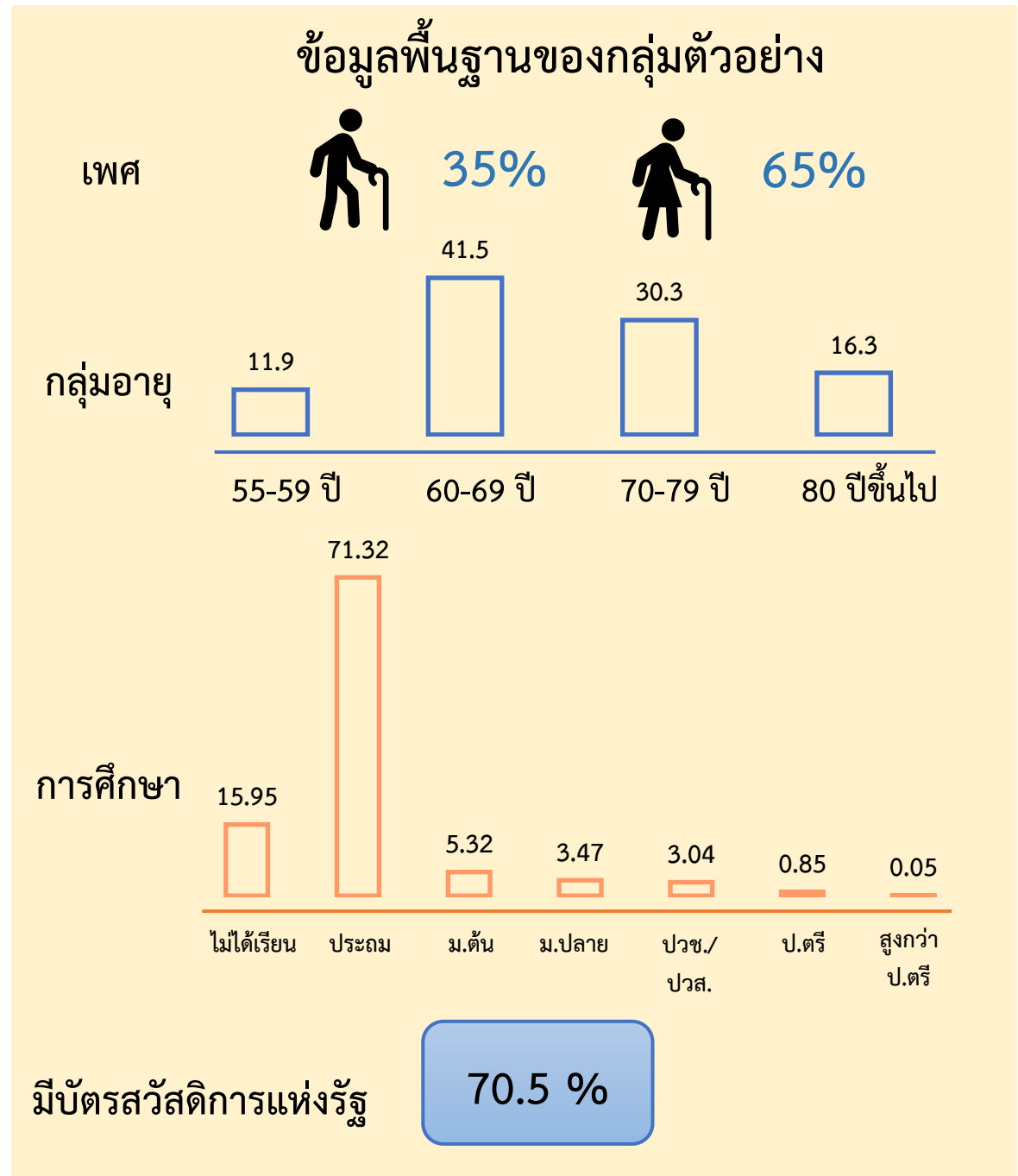
COVID-19 and older persons:

Evidence from the
survey in Thailand

ผู้สูงอายุยากจนในภาวะวิกฤติโควิด-19: ข้อมูลจากงานวิจัย CUSRI (2021)

- โครงการสำรวจอุปสงค์และอุปทานด้านที่อยู่อาศัยและบริการสนับสนุนของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยและจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐ ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย
- เก็บข้อมูลในช่วงเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม 2564 ได้จำนวนตัวอย่างรวม 2,132 ชุด จาก 8 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพฯ เชียงราย ลำปาง นครสวรรค์ อุดรธานี มหาสารคาม อุบลราชธานี และปัตตานี
- ในการสำรวจนี้กำหนดให้ผู้สูงอายุยากจน คือ **ผู้ที่อายุ 55 ปีขึ้นไป และมีบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ หรือมีรายได้น้อยกว่า 40,000 บาทต่อปี**

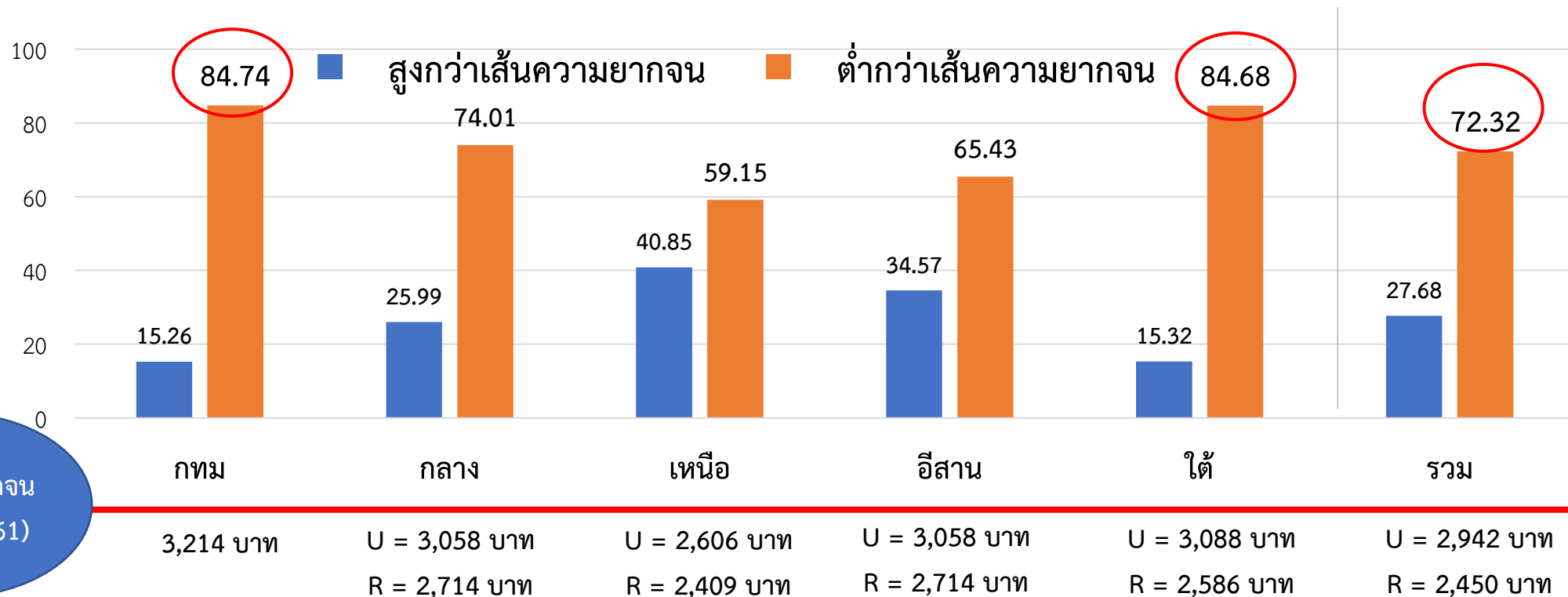
กลุ่มผู้สูงอายุที่เปราะบางที่สุดในวิกฤตโควิด-19 คือใคร :

ข้อมูลจากงานวิจัย CUSRI (2021)

เปราะบางด้วยสถานะทางเศรษฐกิจ

- มีผู้สูงอายุยากจนที่ยังคงทำงานอยู่ประมาณร้อยละ 33 ส่วนใหญ่อยู่ภาคนอกระบบ ได้แก่ รับจ้างทั่วไป ค้าขาย และทำงานในภาคเกษตร
- ร้อยละ 71 ของผู้สูงอายุยากจนที่ทำงานอยู่มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 1,001-3,300 บาท

ผู้สูงอายุยากจนมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน
2,160 บาท และ
 1 ใน 3 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน**ต่ำกว่า**
1,000 บาท

เส้นความยากจน
(NESDB, 2561)

กลุ่มผู้สูงอายุที่เปราะบางที่สุดในวิกฤตโควิด-19 คือใคร : ข้อมูลจากงานวิจัย CUSRI (2021)

เปราะบางด้วยรูปแบบการอยู่อาศัย

	รวม	กทม.	ภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย					
			กลาง	เหนือ	อีสาน	ใต้	เขตเมือง	เขตชนบท
การอยู่อาศัยของครัวเรือนผู้สูงอายุ								
<ul style="list-style-type: none"> อาศัยอยู่เฉพาะวัยพึ่งพิง และไม่มีบุตรอยู่บ้านใกล้เคียง 	22.22	21.69	27.59	24.14	20.37	14.92	21.41	23.22
<ul style="list-style-type: none"> อาศัยอยู่เฉพาะวัยพึ่งพิง แต่มีบุตรอยู่บ้านใกล้เคียง 	11.25	6.22	10.08	12.88	12.14	18.15	12.74	12.87
<ul style="list-style-type: none"> มีบุตร หรือวัยแรงงานอาศัยอยู่ในบ้าน 	66.52	72.09	62.33	62.98	67.49	66.94	65.85	63.91
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
จำนวนตัวอย่าง	2,106	498	377	497	486	248	738	870

กลุ่มผู้สูงอายุที่เปราะบางที่สุดในวิกฤตโควิด-19 คือใคร :

ข้อมูลจากงานวิจัย CUSRI (2021)

เปราะบางด้วยสภาพการอยู่อาศัย

- กลุ่มผู้สูงอายุยากจนบางส่วน**ไม่มีความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย**
> มีกลุ่มที่ไม่ได้เป็นเจ้าของทั้งบ้านและที่ดิน ร้อยละ 19 และอีกกลุ่มหนึ่งคือ เป็นเจ้าของเพียงบ้านหรือที่ดินอย่างใดอย่างหนึ่ง ร้อยละ 15
- แม้ส่วนใหญ่กลุ่มผู้สูงอายุจะอาศัยอยู่ชั้นล่าง และมีห้องน้ำอยู่ชั้นล่าง แต่ยังมีกลุ่มที่น่าเป็นห่วง คือ **กลุ่มที่อาศัยอยู่ใต้ถุนบ้าน (ร้อยละ 2.2) และบางส่วนที่มีที่นอนและห้องน้ำอยู่ชั้นบนของบ้าน (ร้อยละ 7)** ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการพลัดตกหกล้ม
- สภาพบ้านและสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของกลุ่มผู้สูงอายุยากจน **ไม่เอื้ออำนวยต่อการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดีในบ้านได้** (รวมถึงไม่สามารถทำตามมาตรการเว้นระยะห่างในช่วงวิกฤติโควิด-19 ด้วย)

สภาพการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุยากจน	ร้อยละ
ลักษณะของที่อยู่อาศัย	
บ้านไม้ยกพื้น	20.73
บ้านเดี่ยว	69.75
ทาวน์เฮ้าส์	1.83
ตึกแถว	3.38
คอนโดมิเนียม	2.06
อื่นๆ	2.25
ความเป็นเจ้าของบ้านและที่ดิน	
เป็นเจ้าของบ้าน	14.96
เป็นเจ้าของที่ดิน	8.21
เป็นเจ้าของทั้งบ้านและที่ดิน	57.88
ไม่ได้เป็นเจ้าของทั้งบ้านและที่ดิน	18.95
การมีที่นอนและห้องน้ำชั้นบนของบ้าน	
เฉพาะที่นอนอยู่ชั้นบน	11.35
เฉพาะห้องน้ำอยู่ชั้นบน	0.05
ที่นอนและห้องน้ำอยู่ชั้นบน	6.71
ที่นอนและห้องน้ำอยู่ชั้นล่าง / ใต้ถุน / บ้านชั้นเดียว	81.89

บ้านผู้สูงอายุยากจนในต่างจังหวัด: ดั้งเดิมเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง

- ในปัจจุบัน มีผู้สูงอายุจำนวนมากที่ไม่ค่อยที่ตั้ต้องย้ายลงมาอาศัย “กิน อยู่ หลับนอน” บนแคร่ใต้ถุนบ้าน เนื่องจากปัญหาสุขภาพที่ไม่เอื้ออำนวยให้ปีนบันได้สูงได้ และความไม่แข็งแรงของบันได้

วิธีการปรับตัว เพื่อรองรับการสูงอายุของสมาชิกในครัวเรือน

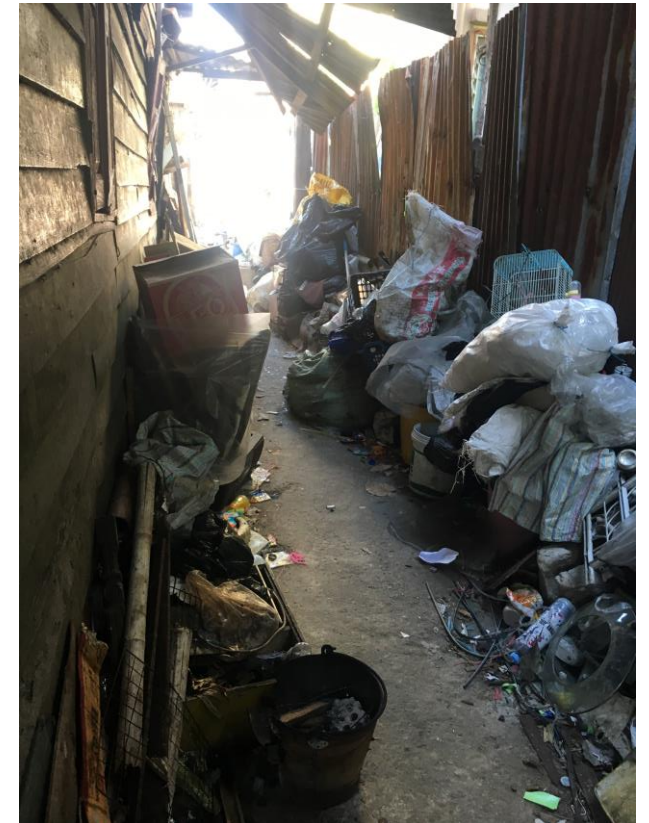
- บ้านผู้สูงอายุยากจนในต่างจังหวัด บางส่วนปรับให้เป็นกิ่งปูนกิ่งไม้ หรือสร้างใหม่เป็นบ้านชั้นเดียว และใช้ประโยชน์ในการค้าขายสร้างรายได้ให้ครอบครัวอีกด้วย

บ้านผู้สูงอายุยากจนในต่างจังหวัดจำนวนมากทำจากวัสดุไม่แข็งแรง

- ผู้สูงอายุต้อง “กิน อยู่ หลับนอน” บนแคร่ไม้ในบ้าน และบางส่วนสร้างบ้านบนพื้นที่สาธารณะ

บ้านผู้สูงอายุยากจนใน กทม. พื้นที่น้อย ทำด้วยวัสดุไม่แข็งแรง

ทางเข้าบ้านที่เต็มไปด้วยขยะ และเป็นที่สะสมของเก่า

สภาพภายในบ้านของผู้สูงอายุยากจนใน กทม

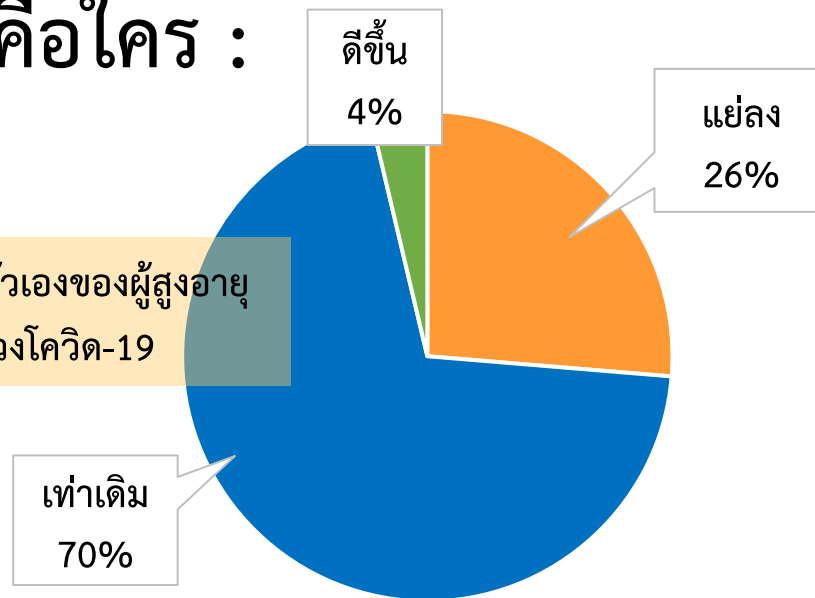

- มักอาศัยอยู่ด้วยกันสองคนตายาย หรือพี่น้องในวัยพึ่งพิง ถ้ามีลูกหลานอยู่ด้วย ก็ต้องออกไปทำงานเลี้ยงชีพช่วงกลางวัน
- ผู้สูงอายุจำเป็นต้อง “กิน อยู่ หลับนอน” ในห้องแคบๆ หรือในแฟลตเก่าๆ หากผู้สูงอายุป่วยติดเตียง และลูกหลานออกไปทำงานกลางวัน ผู้สูงอายุต้องอยู่ลำพัง

กลุ่มผู้สูงอายุที่เปราะบางที่สุดในวิกฤตโควิด-19 คือใคร : ข้อมูลจากงานวิจัย CUSRI (2021)

เปราะบางด้วยสถานะสุขภาพ

ประเมินสถานะสุขภาพด้วยตัวเองของผู้สูงอายุ
เปรียบเทียบกับก่อนช่วงโควิด-19

สถานะสุขภาพ	รวม	กทม.	ภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย					
			กลาง	เหนือ	อีสาน	ใต้	เขตเมือง	เขตชนบท
ติดสังคม	69.09	73.49	72.15	66.40	63.79	71.37	67.07	68.28
ติดบ้าน	28.06	24.10	24.14	31.39	33.33	25.00	29.67	28.97
ติดเตียง	2.85	2.41	3.71	2.21	2.88	3.63	3.25	2.76

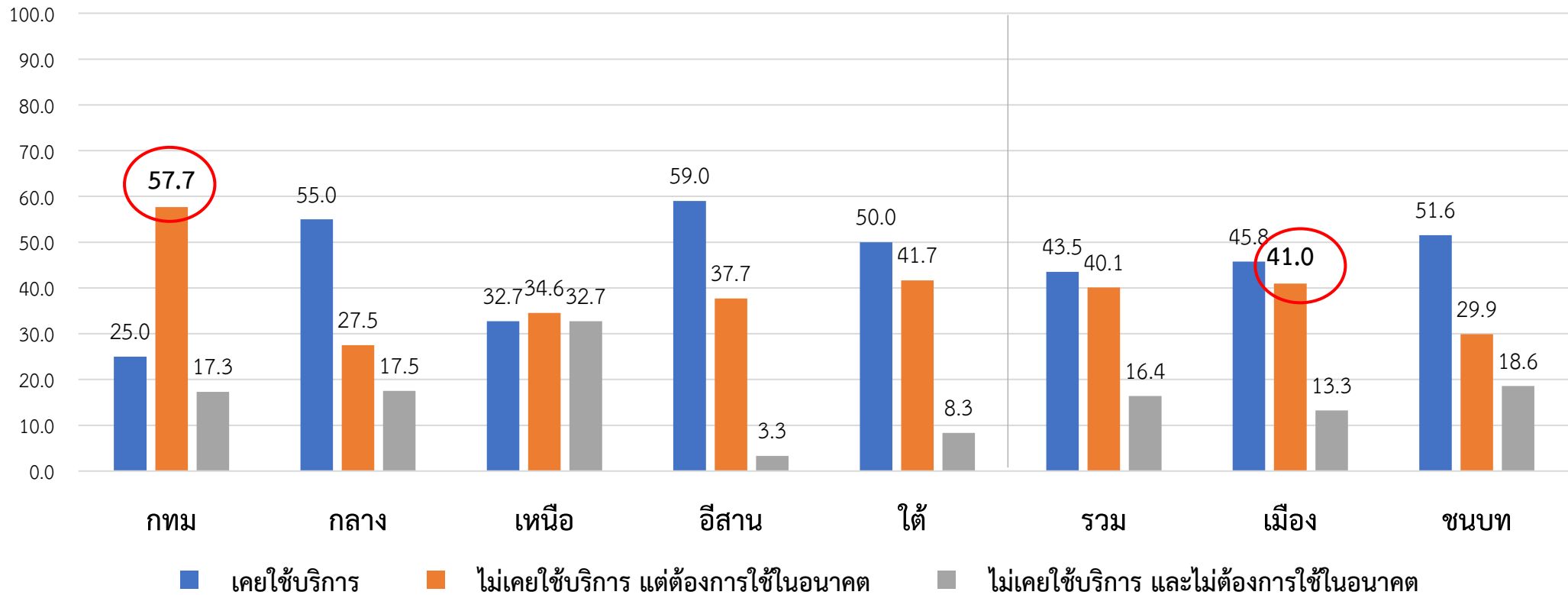
กลุ่มผู้สูงอายุยากจนที่มีความเปราะบางเพิ่มขึ้นด้วยสถานะสุขภาพเป็น **กลุ่มติดบ้าน/ติดเตียง** ประมาณ ร้อยละ 31

กลุ่มผู้สูงอายุที่เปราะบางที่สุดในวิกฤตโควิด-19 คือใคร :

ข้อมูลจากงานวิจัย CUSRI (2021)

เปราะบางด้วยสถานะสุขภาพ

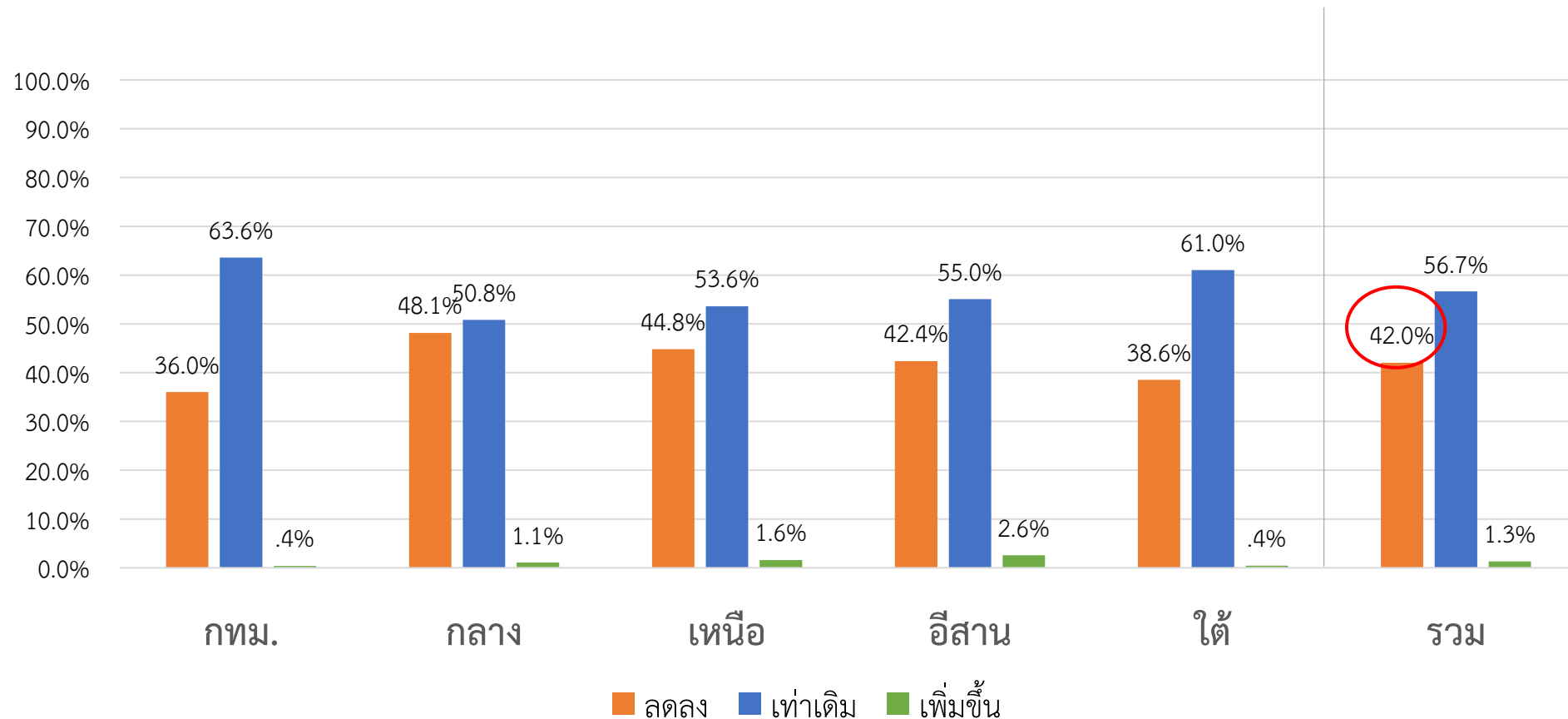
กลุ่มผู้สูงอายุยากจนที่ติดบ้าน/ติดเตียงมีปัญหาในการเข้าถึงบริการ ผู้ดูแล/อสม./ผู้ช่วยดูแลผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในเขตเมือง และ กทม.

ผลกระทบของวิกฤตโควิด-19 ต่อกลุ่มผู้สูงอายุยากจน

- ผลกระทบต่อการทำงานและแหล่งรายได้

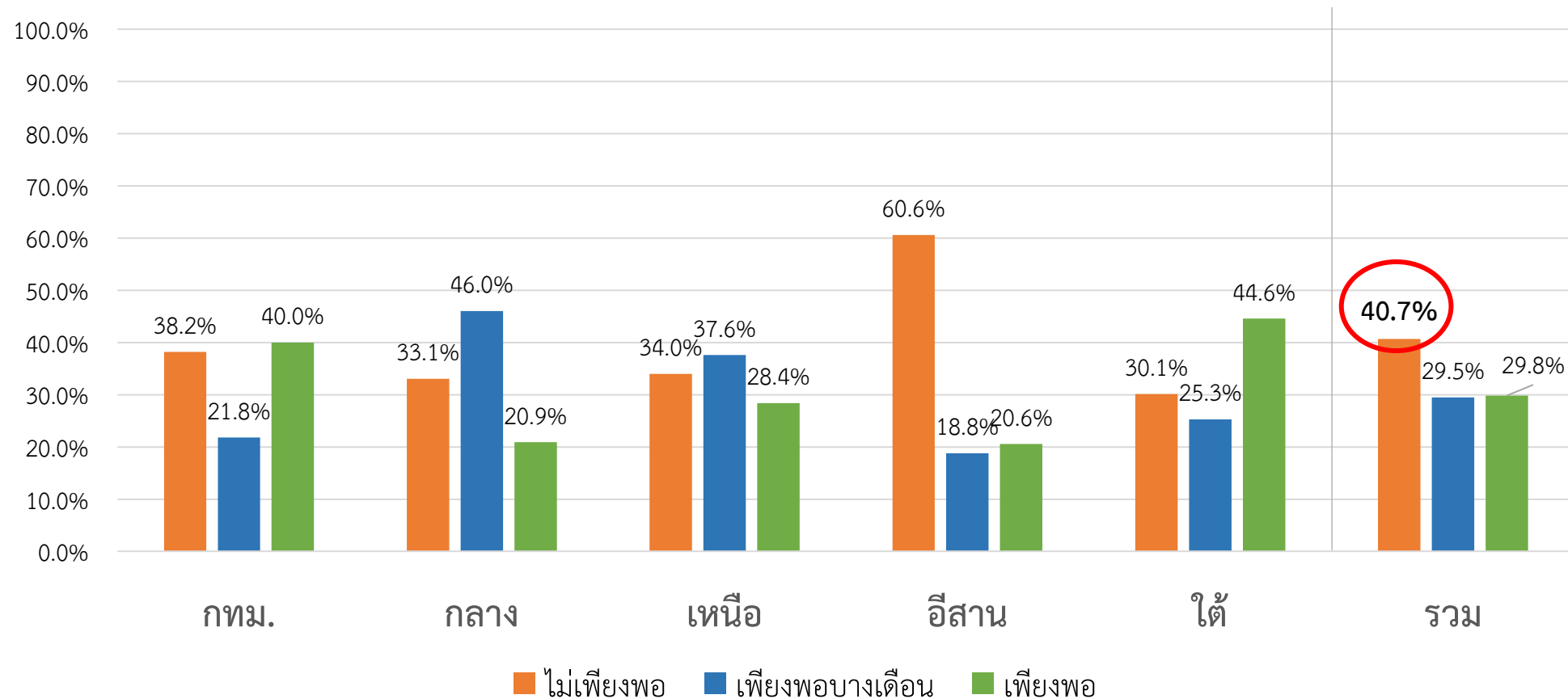
เปรียบเทียบรายได้ของผู้สูงอายุกับช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 เมื่อต้นปี พ.ศ.2563

ผลกระทบของวิกฤตโควิด-19 ต่อกลุ่มผู้สูงอายุยากจน

- ผลกระทบต่อการทำงานและแหล่งรายได้

ความเพียงพอของรายได้ของผู้สูงอายุในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา

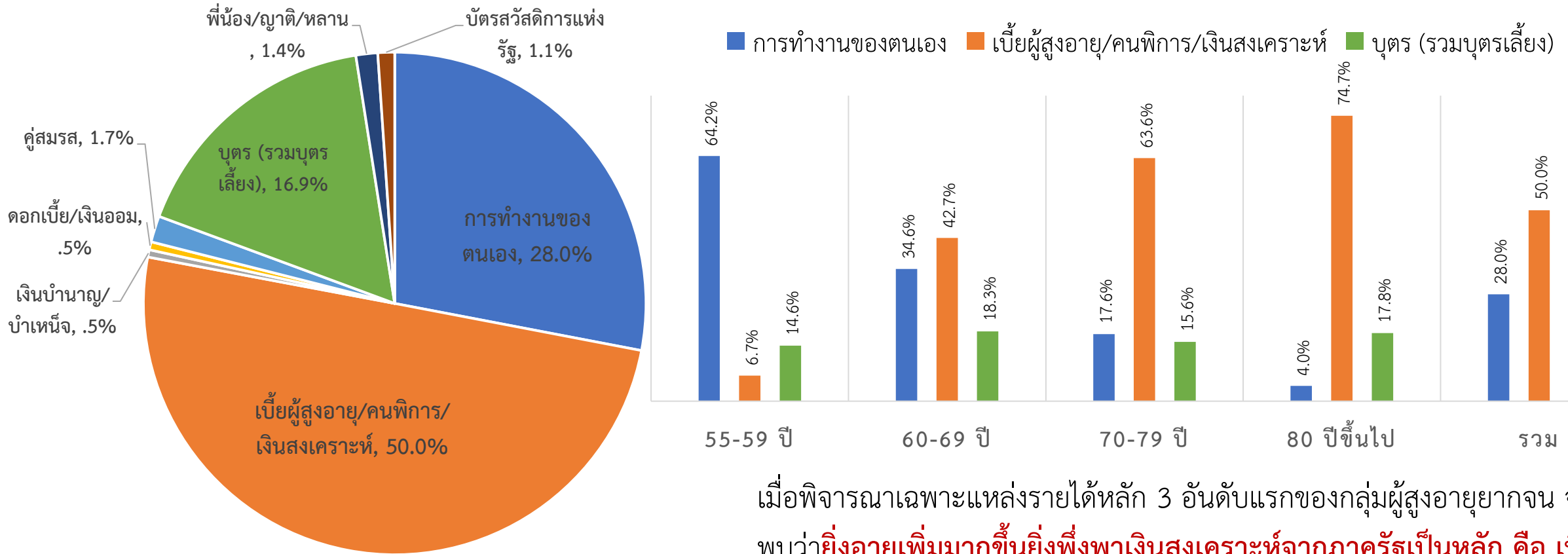

ผลกระทบของวิกฤตโควิด-19 ต่อกลุ่มผู้สูงอายุยากจน

- ผลกระทบต่อการทำงานและแหล่งรายได้

แหล่งรายได้ที่สำคัญที่สุดของผู้สูงอายุในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา

เมื่อพิจารณาเฉพาะแหล่งรายได้หลัก 3 อันดับแรกของกลุ่มผู้สูงอายุยากจน จะพบว่ายิ่งอายุเพิ่มมากขึ้นยิ่งพึ่งพาเงินสงเคราะห์จากภาครัฐเป็นหลัก คือ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ/เบี้ยคนพิการ/เงินสงเคราะห์อื่นๆ

ผลกระทบของวิกฤตโควิด-19 ต่อกลุ่มผู้สูงอายุยากจน

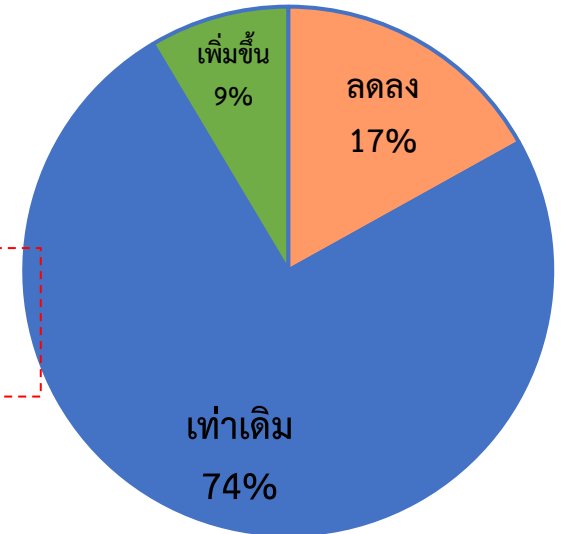
- ผลกระทบต่อการมาเยี่ยมเยือนของบุตรและการติดต่อกับบุตรที่อยู่นอกครัวเรือน

ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาบุตรที่อยู่นอกครัวเรือนมาเยี่ยมเยือนท่าน	ร้อยละ
ลดลง	24.2
เท่าเดิม	24.1
เพิ่มขึ้น	0.3
ไม่มีบุตรอยู่นอกครัวเรือน และอยู่ไกล	40.5
ไม่มีบุตร	10.9

เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่นอกครัวเรือนหรืออยู่ไกล พบว่า**บุตรมีความถี่ในการมาเยี่ยมเยือนลดลงไป** **ประมาณร้อยละ 24.2** หรือประมาณเกือบครึ่งหนึ่งของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่นอกครัวเรือน/อยู่ไกล

การมาเยี่ยมเยือนหรือไปมาหาสู่ของบุตร รวมถึงการติดต่อพูดคุยนั้นส่งผลต่อ**ความอยู่ดีมีสุขของผู้สูง**อย่างยิ่ง โดยเฉพาะในช่วงภาวะวิกฤติเช่นนี้

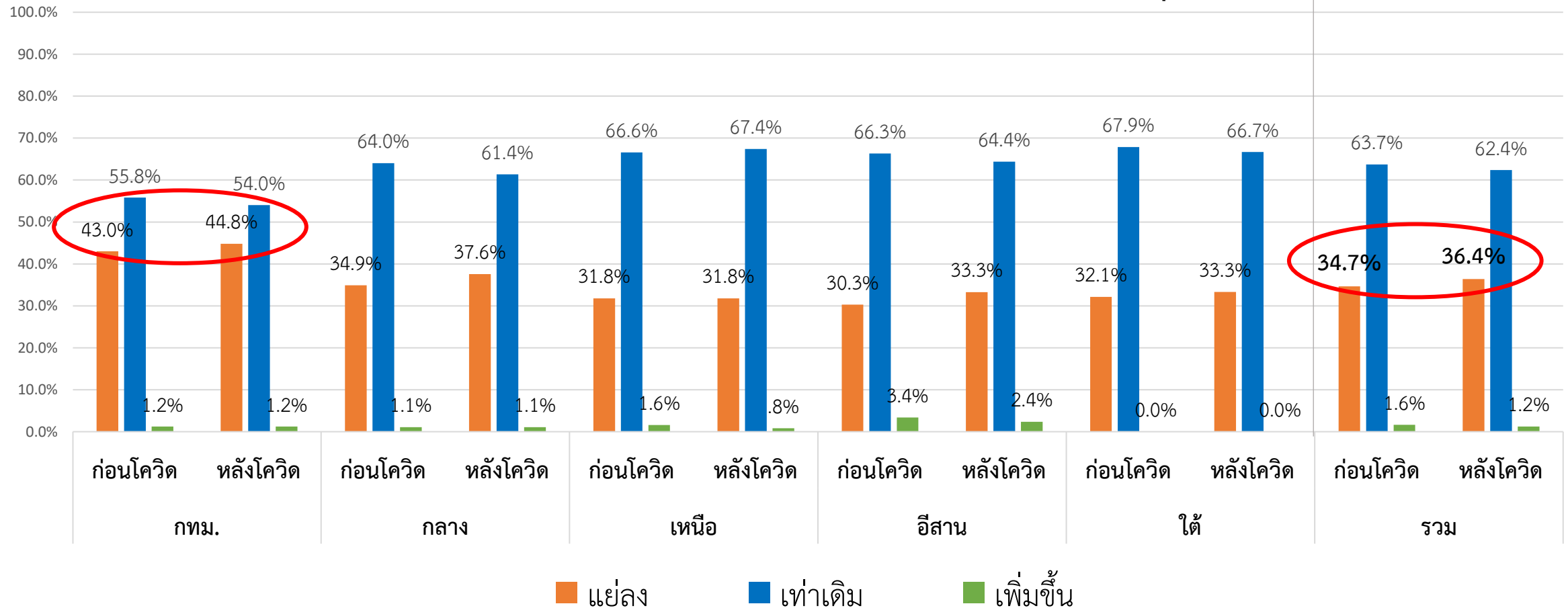
ความเปลี่ยนแปลงในการติดต่อกับบุตรที่อาศัยนอกครัวเรือนผ่านทางโทรศัพท์/ระบบอินเทอร์เน็ตอื่นๆ เช่น ไลน์ เป็นต้น

ผลกระทบของวิกฤตโควิด-19 ต่อกลุ่มผู้สูงอายุยากจน

- ผลกระทบต่อความกังวลใจและความพึงพอใจในชีวิต

เปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในช่วงก่อนวิกฤตโควิด-19 และในช่วงล็อกดาวน์ช่วงแรก (มีนาคม-เมษายน 2563) กับในปัจจุบัน

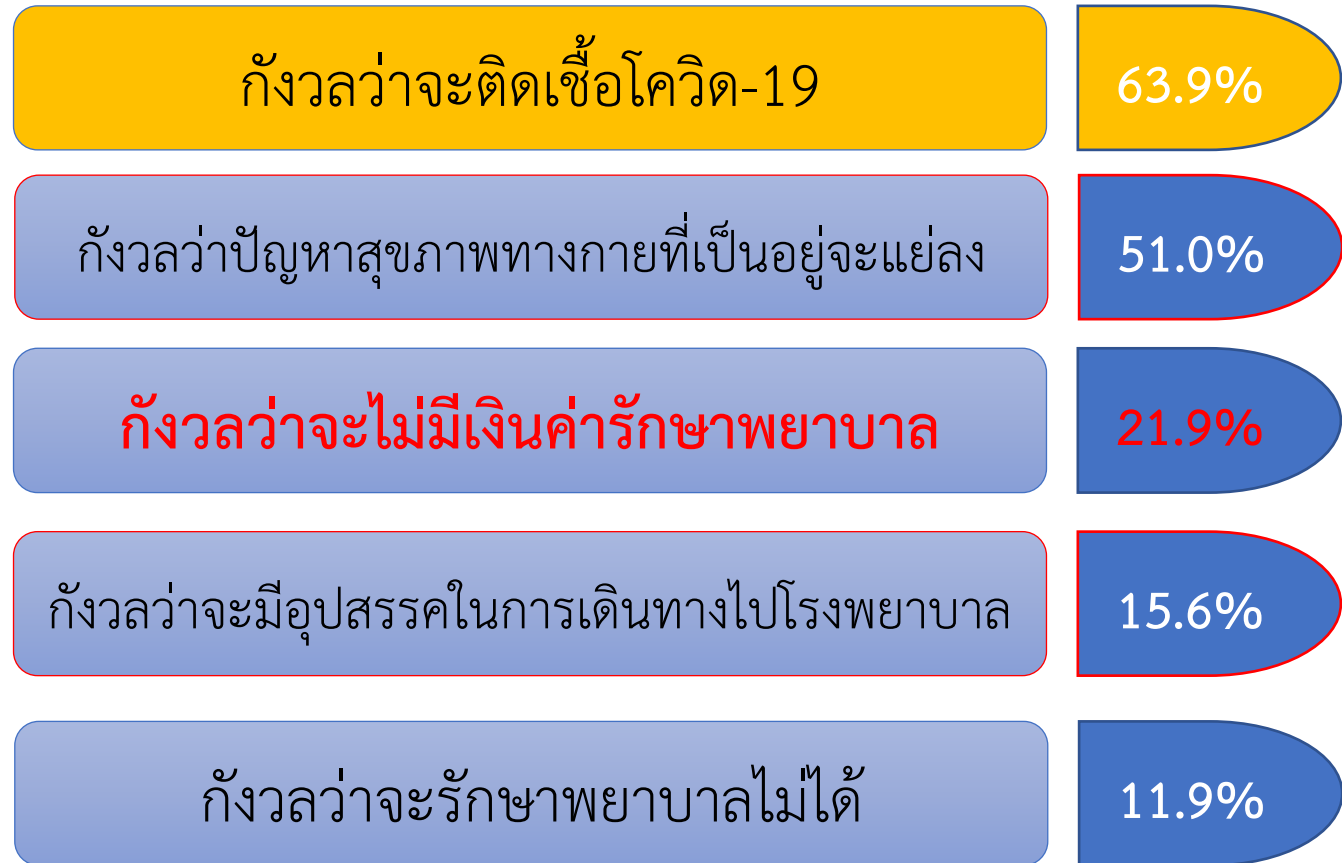

ผลกระทบของวิกฤตโควิด-19 ต่อกลุ่มผู้สูงอายุยากจน

- ผลกระทบต่อความกังวลใจและความพึงพอใจในชีวิต

ประเด็นความกังวลใจของผู้สูงอายุในช่วงวิกฤตโควิด-19

มาตรการป้องกันโควิด-19 และสถานการณ์คนใช้
สิ้นระบบสาธารณสุขในช่วงวิกฤติกระทบต่อ
กิจกรรมการเดินทางไปพบแพทย์และการรักษา
ต่อเนื่องของผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มผู้สูงอายุยากจน อย่างยั่งยืน

- ยิ่งสูงอายุ ยิ่งพึ่งพาสวัสดิการของรัฐเป็นหลัก (โดยเฉพาะเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ) ดังนั้น **ควรพิจารณาการพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคม (comprehensive social protection system) สำหรับกลุ่มสูงอายุ รวมถึงการเพิ่มสวัสดิการให้กับกลุ่มนี้ในภาวะยากลำบาก/ภาวะวิกฤติ** ดังเช่นกลุ่มผู้ถือบัตรสวัสดิการแห่งรัฐที่ได้รับเงินช่วยเหลือเพิ่ม และมาตรการเยียวยากลุ่มเปราะบาง 3 กลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากโควิด-19 ของ พม.
- **การออกแบบระบบดูแลและจัดบริการสนับสนุนสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุติดบ้าน/ติดเตียง** ที่ต้องมีระบบการดูแลเป็นพิเศษ เช่น ระบบการดูแลโดยชุมชน / รัฐ / อาสาสมัคร เพื่อให้สามารถเข้าถึงบริการได้ในช่วงวิกฤต > **การพัฒนาระบบผู้ดูแลผู้สูงอายุ (caregivers) ให้มีความเข้มแข็งทั้งในเขตเมืองและชนบท**
- **การส่งเสริมการจ้างงานผู้สูงอายุ ผ่านโครงการจ้างงานโดยตรงจากภาครัฐและเอกชน (หรือรัฐอุดหนุน) และการพัฒนาทักษะฝีมือในการทำงานให้กับผู้สูงอายุ** เพื่อส่งเสริมการกลับเข้าสู่ตลาดแรงงาน รวมถึงยืดอายุการอยู่ในตลาดแรงงานสำหรับกลุ่มที่ยังต้องการ/จำเป็นต้องทำงาน ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้สูงอายุยังคงสามารถพึ่งพารายได้จากการทำงานของตนเองได้ ในกรณีไม่มีบุตรหรือครอบครัวสนับสนุนด้านการเงินในยามชราภาพ
- ผลสรุปจากงานวิจัย (เมื่อพิจารณาจาก 4 ปัจจัยหลัก คือ สถานะทางเศรษฐกิจ รูปแบบการอยู่อาศัย สภาพการอยู่อาศัย และเข้าไม่ถึงบริการด้านสุขภาพที่มีอยู่) พบว่า **กลุ่มผู้สูงอายุยากจนมีความเปราะบางมากจากวิกฤติโควิด-19 ครั้งนี้ โดยเฉพาะในเขตเมืองเปราะบางมากกว่าในเขตชนบท** ดังนั้น จำเป็นต้องออกแบบระบบการดูแลและจัดบริการสนับสนุนให้กับกลุ่มผู้สูงอายุอย่างทั่วถึงและไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง